

Τα Χριστούγεννα στην Νεοελληνική Ακαδημαϊκή Ζωγραφική

[Πολιτισμός / Ζωγραφική & Εικαστικές Τέχνες / Λογοτεχνία - Φιλολογία](#)

[Αλεξάνδρα Κουρουτάκη, Δρ. Ιστορίας της Τέχνης](#)

Θα ξεκινήσουμε με δύο κατεξοχήν Χριστουγεννιάτικα έργα που παρουσιάζουν έντονο ηθογραφικό ενδιαφέρον: τα “Κάλαντα” του Νικηφόρου Λύτρα και το “Χριστουγεννιάτικο Δέντρο” του Σπυρίδωνος Βικάτου. Ο Λύτρας και ο Βικάτος σπούδασαν στο Μόναχο. Θεωρούνται εκπρόσωποι της Σχολής του Μονάχου στην Ελλάδα. Υιοθέτησαν τις αρχές του ακαδημαϊκού ρεαλισμού, δηλαδή, η ζωγραφική τους αναπαριστούσε σκηνές, αληθινές ή φανταστικές, με μεγάλη ακρίβεια στο σχέδιο και αφηγηματική διάθεση. Και οι δύο ζωγράφοι υπήρξαν καθηγητές στη Σχολή Καλών Τεχνών της Αθήνας. Τα “Κάλαντα”, (λάδι σε μουσαμά), 1878, είναι ίσως το πιο γνωστό έργο του Νικηφόρου Λύτρα που θεωρείται ο Γενάρχης της Νεοελληνικής ζωγραφικής. Το έργο αποτελεί μια ρεαλιστική και συνάμα εξαιρετικά ευαίσθητη απεικόνιση της ζωής στην ελληνική ύπαιθρο.

Ο Λύτρας ήταν ο πρώτος που παρουσίασε έργα εμπνευσμένα από τα έθιμα του

τόπου, με ειλικρίνεια και απλότητα. Όντως, η σύνθεση ακτινοβολεί τη θέρμη και τη αγάπη του καλλιτέχνη για την ελληνική ζωή και το αγνό ελληνικό σπίτι. Η ζωγραφική είναι γεμάτη ευφορία, ένας ύμνος στα νιάτα. Η εικόνα έχει ζωντάνια και φυσικότητα. «Να τα πούμε;» Η πιο όμορφη και χαρούμενη εποχή του χρόνου, συνοδεύεται από χαρούμενες μελωδίες.

Η Ελληνική τέχνη μας ταξιδεύει στα Χριστουγεννιάτικα έθιμα. Χρησιμοποιώντας λιτά μέσα, ο Λύτρας πλάθει μια ιδιαίτερα λυρική ατμόσφαιρα. Βραδιάζει και το φεγγάρι ανεβαίνει αργά σε ένα γκρίζο, αλλά φωτεινό ακόμα ουρανό. Μία ομάδα αγοριών, διαφόρων εθνικοτήτων, ψάλλουν τα κάλαντα, μέσα στην αυλή ενός αγροτικού σπιτιού. Η νοικοκυρά, με το μωρό στην αγκαλιά, παρακολουθεί τους καλαντιστές, ενώ κρατάει στα χέρια ρόδια για φιλοδώρημα. Τα παιδιά λένε, σαν σε χορωδία, τα κάλαντα, κρατώντας φλογέρα και τύμπανο. Ένας πιτσιρικάς κρατάει αναμμένο φανάρι, ενώ ένας άλλος βαστά ένα καλαθάκι για τα φιλέματα και τα κεράσματα. Ένα μικρό αγόρι, κοιτάζει με περιέργεια τη σκηνή, ξεπροβάλλοντας το κεφάλι του πάνω από το μαντρότοιχο. Ο καλλιτέχνης δεν περιγράφει απλώς μια σκηνή, καταφέρνει να διεισδύσει στον εσωτερικό κόσμο των μικρών τραγουδιστών, προσέχοντας την έκφραση τους, να αποδίδει στην εντέλεια τα συναισθήματα που βιώνουν. Σε σχέση με την τεχνοτροπία, είναι αξιοπρόσεκτη η σχεδιαστική ακρίβεια του Λύτρα που αποδίδει κάθε λεπτομέρεια του θέματος, τις μορφές, τα παραδοσιακά ενδύματα των παιδιών, αλλά και την αυλή του σπιτιού. Η πινελιά του καλλιτέχνη χτίζει με μαεστρία τη φόρμα και αποδίδει με καθαρό χρώμα, την ένταση του φωτός.

Ο Λύτρας “έχτιζε” με χρώμα και με φως, ακολουθώντας τα διδάγματα του Cézanne που τοποθετούσε τα χρώματά του με πινελιές, τη μία δίπλα στην άλλη, χωρίς να τα αναμειγνύει. Ο Έλληνας δημιουργός είχε κατανοήσει την ανάγκη προσαρμογής των δυτικών προτύπων στη σύγχρονη Ελληνική πραγματικότητα, δημιουργώντας έναν ελληνότροπο μοντερνισμό με ηθογραφικό χαρακτήρα. Τα “Κάλαντα” είναι γεμάτα συμβολισμούς. Είναι προφανές ότι το έργο ξεπερνά την απλή απεικόνιση ενός εθίμου. Ενδιαφέρουσα η ανάλυση της επιμελήτριας της Εθνικής Πινακοθήκης, Μαριλένας Κασιμάτη που επισημαίνει: «Ο Λύτρας εισάγει σύμβολα, χωρίς τυμπανοκρουσίες: το γυάλινο ποτήρι, με το νερό, στα αριστερά της σύνθεσης, παραπέμπει στην κάθαρση που έρχεται από τα Ελληνόπουλα, ενώ το ξερό, άνυδρο δέντρο, δηλώνει την υφέρπουσα φτώχεια στο πρόσωπο της σκοτεινής μορφής, που μόλις φαίνεται πίσω από τον τοίχο».

Εκτός όμως από τη ζωγραφική, και η φωτογραφία εποχής έρχεται να αποτυπώσει την ίδια σκηνή, με παιδιά που λένε τα κάλαντα, στις αυλές αγροτικών σπιτιών. Οι ασπρόμαυρες αυτές φωτογραφίες από τις πρώτες δεκαετίες του περασμένου αιώνα μας μεταφέρουν στο πνεύμα και στο κλίμα της εποχής: Χριστούγεννα στην Ελλάδα του χθες. Σε αυτές τις φωτογραφίες διακρίνουμε τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες της επαρχίας, σε εποχές ένδειας και στέρησης, τότε που οι πολυμελείς οικογένειες προσπαθούσαν να επιβιώσουν με τα στοιχειώδη, να θρέψουν και να μεγαλώσουν τα παιδιά τους σ’ έναν κόσμο με αμφίβολο αύριο.

Παλιές φωτογραφίες, που συνοδεύονται όμως με την ευχή να συνεχίσουν τα παιδιά μας να λένε τα κάλαντα, αυτήν την ευλογημένη Χριστουγεννιάτικη παράδοση.

Ο επόμενος πίνακας με χριστουγεννιάτικο θέμα είναι έργο ενός μαθητή του Λύτρα, του Σπυρίδωνα Βικάτου. Το έργο φέρει τον τίτλο "Χριστουγεννιάτικο Δέντρο", (λάδι σε καμβά), 1932, έχει ηθογραφικό ενδιαφέρον και απεικονίζει μία σκηνή από τη ζωή της νεοελληνικής μεγαλοαστικής τάξης. Στο σαλόνι ενός σπιτιού, μία οικογένεια κάθεται δίπλα στο χριστουγεννιάτικο δέντρο. Σε αντίθεση με την επαρχιακή εικόνα του πρώτου πίνακα, η ζωγραφική του Βικάτου καταγράφει στιγμιότυπα των αστικών κοινωνικών στρωμάτων της νεοσύστατης Ελλάδας που επιζητούσε την ταυτότητα της αλλά και την ιδεολογική της συγγένεια με την Ευρώπη.

Ο στολισμός του έλατου ήταν έθιμο που έφερε στην Ελλάδα ο πρώτος της βασιλιάς, ο Όθωνας. Καθώς πλησιάζουν οι μέρες των Χριστουγέννων, τα παιδιά προσμένουν με αγωνία το έθιμο και στολίζουν το δέντρο με ιδιαίτερη χαρά, όπως φαίνεται και στον πίνακα του Βικάτου. Το έργο του Σ. Βικάτου διακρίνεται για την αρτιότητα στη μελέτη του σχεδίου, αλλά και την τάση για αφήγηση. Είναι λοιπόν φανερή η επιρροή της Σχολής του Μονάχου. Ωστόσο ο καλλιτέχνης υιοθέτησε μια ηπιότερη εκδοχή, καθώς απομακρύνεται από τη στατικότητα που χαρακτήριζε το γερμανικό ακαδημαϊσμό.

Στο έργο του, ο Βικάτος υιοθετεί τεχνικές που σχετίζονται με τη νοηματική εμβάθυνση στο χρώμα, θυμίζοντας τη φλαμανδική σχολή του 17ου αιώνα. Είναι πράγματι αξιοπρόσεκτη η πληρότητα του φωτός, της μορφής και του χρώματος, σε αυτό το έργο που διακρίνεται για τον πλούτο και τον αισθησιασμό των χρωμάτων, τη χρήση αντιθέσεων σκιάς - φωτός, την ενότητα του συνόλου και τη ζωτικότητα των κινήσεων, κυρίως των μικρών παιδιών. Αυτό όμως που υπερέχει στο έργο του είναι η ιδιοτυπία του προσωπικού του ιδιώματος: πινελιές με φωτεινά ποικίλματα σχηματίζουν μια παλλόμενη επιφάνεια, από την οποία προκύπτει αδρή και εύγλωττη η μορφή.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει μια φωτογραφία εποχής με την ίδια θεματική. Η φωτογραφία προβάλλει μια παρόμοια σκηνή, από τη ζωή της νεοελληνικής μεγαλοαστικής τάξης, στο σαλόνι ενός νεοκλασικού αρχοντικού, στην Αθήνα, το 1843, όπου στήνεται, για πρώτη φορά σε ελληνικό σπίτι, χριστουγεννιάτικο δέντρο... Ήταν το σπίτι του Ιωάννη Παπαρρηγόπουλου, γενικού Προξένου της Ρωσίας, στην Αθήνα. Η φωτογραφία περιγράφει τα Χριστούγεννα των μεγαλοαστών στην Αθήνα του Όθωνα και του Ερνέστο Τσίλερ. Είναι η Αθήνα των πρώτων αρχιτεκτονικών σχεδίων, των νεοκλασικών αρχοντικών, η Αθήνα των περίλαμπρων χορών, στα σπίτια των πρέσβων της. Οι φωτογραφίες από την Αθήνα εκείνης της εποχής αντανακλούν τη στροφή της Ελληνικής κοινωνίας προς την αστικοποίηση. Εκτός όμως από τους μεγάλους κεντρικούς δρόμους υπήρχαν και φτωχές συνοικίες στην Αθήνα. Στη φωτογραφία, νεαρά αγόρια μετρούν τις "εισπράξεις" από τα κάλαντα σε φτωχογειτονιές της πόλης. Επόμενος σταθμός, δύο θρησκευτικά και συμβολικά έργα του Νικολάου Γύζη.

Εμβληματική μορφή του νεότερου ελληνισμού, ο Γύζης, απεικονίζει την Παναγία Βρεφοκρατούσα με έναν ιδιαίτερα συμβολικό, πνευματικό κι εντυπωσιακό τρόπο.

Ο καλλιτέχνης ήταν επηρεασμένος από τη Σχολή του Μονάχου και την ακαδημαϊκή ζωγραφική. Γεννημένος το 1842 στην Τήνο, ένα νησί γνωστό κι ως θρησκευτικό κέντρο, ο Γύζης εξομολογείται σε σχέση με το θρησκευτικό χαρακτήρα του έργου του:

«Εγώ αισθάνομαι την θρησκεία μας μόνον με αγάπη. Η Αγάπη είναι το έμβλημά της».

Στο έργο “Η Παναγία με το Βρέφος”, (ελαιογραφία), η ζωγραφική του Γύζη εστιάζει στην τονικότητα των χρωμάτων ώστε να αναπαράγει το σωστό φωτισμό της σκηνής. Η φωτισμένη μορφή του Θείου βρέφους παραπέμπει συμβολικά στη σωτηρία των πιστών, ενώ η αντίθεση μεταξύ σκιάς και φωτός, αποτελεί αλληγορία στη διττή ανθρώπινη φύση, στην αέναη μάχη του Καλού με το Κακό. Ακόμη πιο επιβλητικό έργο είναι η “Προσκύνηση των Αγγέλων”, (ελαιογραφία), 1898, μια αυστηρή σύνθεση με τονικές εναλλαγές χρωμάτων.

Η Παναγία κάθεται στον θρόνο, ως Πλατυτέρα, ενώ πίσω της διακρίνουμε τον Σταυρό του μαρτυρίου, στοιχείο που συμβάλλει στη δραματικότητα της σκηνής. Η παρουσία δύο φωτεινών Αγγέλων εκατέρωθεν, που προσκυνούν τη βρεφοκρατούσα Παναγιά, εντείνει τη μυστικιστική ατμόσφαιρα. Το θείο βρέφος απεικονίζεται ως ιερό Φως, ενώ ο ηττημένος όφις, στο κάτω μέρος της σύνθεσης, αποτελεί ένα ακόμη στοιχείο με αλληγορική σημασία. Το έργο αποτελεί δείγμα της θρησκευτικής - εσχατολογικής θεματικής του καλλιτέχνη. Σύμφωνα με τη Μαρία Αϊβαλιώτη, η παρουσία των αγγέλων αποτελεί ένα μοτίβο με άκρως προσωπική ερμηνεία. Μέσα από την απεικόνιση των αγγέλων, διαφαίνεται η τελική επικράτησή του Καλού, ενώ, σε προσωπικό επίπεδο, μεταφέρεται η ανησυχία του καλλιτέχνη για τη μεταθανάτια ζωή.

[Διαβάστε ολόκληρη τη μελέτη εδώ](#)

<https://bit.ly/2JYtpMd>